

luottamuksensa. Tämä on aiheutanut suomalaiselle kirkolliselle eliitille välillä harmaita hiuksia; historiallisesti kyse on ehkä vain paluusta vuosisataiseen normaalitilaan. Nämä kirkot ovat jakaneet yhteiset kohtalot jo neljänsadan vuoden ajan, ainoana poikkeuksena itenäisen Viron vuodet.

Näiden Viron merkitykseen painottuvien huomioiden kera tätä teosta voi lämpimästi suositella tietysti kaikille Inkeristä kiinnostuneille, myös jokaiselle Suomen kirkon historiaa tutkivalle. Tarpeeton se ei ole yhdellekään Viron kirkon vaiheisiin uppoutuneellekaan. Juuri Suomen 1700-luvun ja 1800-luvun historian-tutkimuksessa soisi olevan enemmän vertailuja Inkeriin, sillä se auttaisi taustojen ymmärtämisessä ja keskeisten kysymysten oivaltamisessa. Nyt vertailua on helppo tehdä, kun Inkerin kirkon historia on näin ansiokkaasti saatu yksien kansien väliin.

VILLE VAUHKONEN
TEOL. MAIST., KERAVA

JUHO SAARI

Huono-osaiset: Elämän edellytykset yhteiskunnan pohjalla. Helsinki: Gaudeamus 2015. 299 s.

Keitä ovat huono-osaiset yhdessä maailman parhaaksi väitetyistä maista? Millaisin tutkimuksellisin keinoin huono-osaisia ryhmiä voidaan paikantaa ja millaisin poliittisin toimin heidän elämänsä edellytyksiä parantaa? Entä miten eroa yhteiskunnan hyvä- ja huono-osaisen välillä ylläpidetään, uusinnetaan ja hallitaan? Itä-Suomen yliopiston hyvinvointisosiologian professori Juho Saaren teos pureutuu näihin kysymyksiin sillä laajuudella ja tarkkanäköisyydellä, jota yhdeltä tämän hetken merkittävimmistä suomalaisista huono-osaisuuden ja hyvinvoinnin tutkijoista ja yhteiskunnallisista keskustelijoista voi odottaa.

Teos on ajankohtainen tilanteessa, jossa pitkittynyt talouskriisi ei näytä hellittävän ja jossa Saaren sanoin ”julkisten menojen leikkaukset kohdentuvat väistämättä niihin ryhmiin, jotka käyttävät palveluja ja tulo-siirtoja eniten ja joiden oikeuksia ei ole suojaamassa organisoituneita intressiryhmiä”. Teos tarkastelee huono-osaisuutta sosiologisena ja sosiaalipoliittisena kysymyksenä. Sosiologian näkökulma kytkeytyy väestöryhmien välisen etäisyyden ja erojen tarkasteluun, sosiaalipoliittikan katsantokanta taas sosiaalisten riskien ehkäisyyn ja korjaamiseen. Valittu lähestymistapa tuo ansiokkaasti esiin ilmiöön liittyvän käsitteellisen moninaisuuden sekä käsitteiden tieteellisten ja hallinnollisten määrittelyjen epäjatkavuudet ja kamppailut.

Liki kolmesataasivuinen teos on jaettu kahdeksaan lukuun, jotka johdannon ja johtopäätösten ohella tarkastelevat huono-osaisuutta tutkimuskohteena, tämän kohteen määrittelevää ja kehystävää yhteiskunnallista, poliittista ja hallinnollista kenttää, huono-osaisuuden syitä, sen vähentämiseen tähtäviä julkisen vallan toimia, huono-osaisen hyvinvointia, terveyttä ja kuntoutumismahdollisuuksia sekä huono-osaisuuden politiikkaa. Kirjaa jäsentävät kuvat visualisoivat käytettyjä käsitteitä ja niiden välisiä suhteita ja tasoja. Ne kirkastavat jo sinällään selkeästi, seikkaperäisesti ja ilmiöiden välisiä yhteyksiä osoittaen etenevän tekstin keskeisen ytimen. Oheislukemistona läpi kirjan kulkevat tarinat huono-osaisuudesta ja asunnottomuudesta. Nämä tekstikatkemat tuovat esiin huono-osaisiksi määriteltävissä olevien ihmisten oman äänen analyttisen tutkimustekstin rinnalle. Katkelmat rikastavat tekstiä, mutta jäävät osin irrallisiksi, sillä kirjoittaja ei aseta niitä suoraan vuoropuheluun tutkimuksen kanssa. Katkelmat antavat näin lukijalle tulkinnanvapautta, mutta siirtävät hänelle myös tulkinnan vastuuta.

Saari näkee huono-osaisen elävän yhteiskunnan notkelmissa, Simmelin sanoin muukalaisina keskelämmessä. Ainakin jonkinasteisen huono-osaisuuden olemassaolo on laajasti tunnustettu tosiasia. Yleisesti katsotaan, että yhteiskuntien kehitystä tai ”hyvyyttä” voidaan arvioida niiden kyvyllä pitää huolta huono-osaisistaan tai kohdella heitä hyvin. Siirryttäessä näistä yleisistä periaatteista kohti kysymyksiä huono-osaisuuden mittaamisesta, määrittelyistä ja vastuista, kuva muuttuu utuisemmaksi. Huono-osaisen joukkio elää ikään kuin näkökenttämme laidassa, yleisenä mutta etäisenä joukkona. Huono-osaisiin viitataan usein sivulauseessa, abstraktina tai ylimalkaisesti rajattuna joukkona, tai oletusten tai toisen käden tietojen varassa muodostettuina käsityksinä.

Simmelin 1900-luvun alun tilanteeseen perustuva analyysi ei sinällään sovi sovellettavaksi 2010-luvun suomalaiseen yhteiskuntaan. Tämän kirjoittaja mainitsee itsekin. Sosiaalisen etäisyyden käsitteellä on kuitenkin käyttövoimaa myös nyky-yhteiskunnan tarkastelussa. Erityisen tärkeä on huomio, jonka mukaan köyhiin tai huono-osaisiin kohdistuvien politiikkatoimien avulla ei vain vähennetä eriarvoisuutta, vaan myös ylläpidetään etäisyyttä eri väestöryhmien kesken. Saari kiteyttää sosiaalisten etäisyyksien perusteiksi elintaso-, elämänlaatu- ja elämäntapaerot, jotka aiheutuvat ja voimistuvat sosiaaliluokkien, statuserojen ja arjen rakenteiden toisiaan vahvistavissa eronteissa. Sosiaalinen etäisyys vahvistaa yhteiskunnan jakolinjoja sekä institutionaalisen että ihmisten mielisissä tapahtuvan ulos-sulkemisen kautta. Toisin sanoen solidaarisuusvajeiden ja empatiakuilujen keinoin.

Heikossa taloudellisessa tai suhteellisessa yhteiskunnallisessa asemassa olevat ihmiset ovat hajanainen ryhmä. Esimerkiksi useiden köyhiksi määriteltävien ihmisten tilanne on väliaikainen tai heidän elämänsä edellytyksiä voidaan helpottaa

sangen yksinkertaisin keinoin. Vähemmistö köyhistä tai eriarvoisuuden alimpaan ääreen lukeutuvista kuuluu siihen ryhmään, jota Saari teoksessaan kutsuu huono-osaisiksi. Kirjassa huono-osaisuus määritellään ilmiöksi, jota luonnehtivat eriarvoisuus ja köyhyys. Köyhyys on sosiaalista etäisyyttä ylläpitävin mekanismein tuotettu sosiaalinen tosiasia, jota sosiaalipoliittinen järjestelmä säätelee. Huono-osaisten elintaso nojaa etupäässä perusturvan varaan ja heidän elämänsä eroaa olemuksellisesti – ei vain määrällisesti tai resurssihin nähden – muista suomalaisista. Tämän huono-osaisten joukon elämän edellytysten kohentamiseksi pelkkä perusturvan ja elintason määrällinen nostaminen ei riitä. Myös kohdennetut erityispalvelut ovat tarpeen. Saaren tarkennettu huono-osaisuuden määritelmä on tärkeä täsmennys, sillä se auttaa kohdentamaan tutkimuksellisen katseen yhdenmukaisempaan, hallittavampaan ja empiirisesti perustellummin määriteltävään joukkoon, mikä lisää tutkimuksen yhteiskunnallista vaikuttavuutta.

Erytisen kiinnostava on luku, joka tarkastelee Asunto ensin -periaatetta sosiaalisena käytäntönä sekä asunnottomiin paikannettujen huono-osaisten hyvinvointia, terveyttä ja kuntoutumismahdollisuuksia. Pitkäaikaisasunnottomien valinta lähemmän tarkastelun kohteeksi on perusteltu. Kuten Saari mainitsee, asunnottomuus on huono-osaisuuden ydintä, johon kytkeytyvät resurssivajeet, instituutioista syrjään joutuminen sekä sosiaalisten suhteiden ja elämänhallinnan ongelmat. Pitkäaikaisasunnottomuuden kautta on siis mahdollista avata konkreettisella ja moniulotteisella tavalla kirjassa esitetyjä huono-osaisuuden ulottuvuuksia. Saari tarkastelee asumispalvelun tarjoamista yhtäältä yhteiskunnallisen ohjauksen, toisaalta sosiaalisen käytännön näkökulmasta. Hän toteaa, että asumispalvelu rakentuu paikallisen oikeudenmukaisuuden, yhteiskunnallisen sään-

telyjärjestelmän ja sosiaalisten käytäntöjen vuorovaikutuksessa. Lisäksi Saari tarkastelee pitkäaikaisasunnottomien hyvinvointia resurssien, toimintakykyjen ja elämänlaadun ulottuvuuksista käsin.

Toisin kuin huono-osaisia ryhmiä tarkastelevat tutkimukset usein tekevät, Saaren tutkimus ei pysähdy elämänlaadun tarkasteluun, vaan kurkottaa eteenpäin kohti perimmäistä tavoitetta, jota elämänlaadun on tarkoitus palvella. Saaren mukaan tällaiseksi hyvän elämän tavoitteeksi voidaan asettaa itsekunnioitus. Se rakentuu koetun hyvinvoinnin ja terveyden sekä arjen rakenteiden tukevana. Huono-osaisuuden politiikan voidaan Saaren mukaan nähdä saavuttaneen tavoitteensa, mikäli huono-osaisimmat kunnioittavat itseään. Tarkastelun laajentaminen elämänlaadusta hyvään elämään päämääränä on tervetullut, mutta herättää myös kysymyksiä. Lukijana jäin kaipaamaan selkeämpiä perusteita itsekunnioituksen asettamiseksi hyvän elämän päämääräksi. Saari mainitsee valinnan juontuvan Rawlsin ajatuksesta itsekunnioituksesta perimmäisenä hyvänä, mutta tekstissä jää epäselväksi, mitä muita vaihtoehtoja hyvän elämän päämääräksi olisi tarjolla ja miksi itsekunnioitus on näitä parempi. Myös käsitteen määrittely jää ohueksi, ja Saari itekin myöntää epämääräisyyden olevan empiirisen tutkimuksen kannalta haaste. Epäselvyyttä lisää se, että tulosten tarkastelussa Saari puhuu myös itsetunnosta sekä siitä, missä määrin vastaajat olivat tyytyväisiä itsekunnioitukseen.

Tulokset luovat moninaisen kuvan asunnottomien huono-osaisten hyvinvoinnista. Resurssimittareilla asunnottomat ovat kiistatta huono-osaisia, mutta elämänlaadultaan joukko on sisäisesti moninainen. Asunto ensin -periaatteen mukaan järjestetyt asumispalvelut näyttävät tulosten valossa onnistuneen tukemaan monen palvelun piirissä olevan elämän edellytyksiä. Eräs empiirisen tarkastelun kiinnostava tulos

on se, että enemmistö pitkäaikaisasunnottomista korosti omaa vastuutaan tilanteestaan. Saari tulkitsee tuloksen suomalaisen kulttuuriin kuuluvan pärjäämisen eetoksen valossa. Tulosta voisi edelleen tulkita huono-osaisten autonomiaa ja toimijuutta korostaen. Voidaanko kokemus omien valintojen vaikutuksesta elämänolosuhteisiin kokea vaikeassa tilanteessa voimaannuttavana, ehkä jopa itsekunnioitusta lisäävänä?

Resurssien sijaan huono-osaisuuden lievittämiseen tähtävien toimien esteenä näyttäytyvät monimutkaiset institutionaaliset rakenteet. Asunnottomuuden vähentämishojelman tulokset kuitenkin paljastavat, että hallinnonalat ylittävä yhteistyö huono-osaisten elämän edellytysten edistämiseksi voi onnistua. Johtopäätöksissä Saari esittääkin, että ohjelman kokemuksista hyödynnettäisiin muissa huono-osaisille kohdennetuissa politiikkaohjelmissa. Köyhyyspolitiikan lisäksi Saari ehdottaa laajempaa sosiaalipolitiikan uudistamista, jossa haastettaisiin ja koeteltaisiin vakiintuneita oletuksia koskien eriarvoisuutta, oikeudenmukaisuutta ja tasa-arvoa. Eriarvoisuuden vähentäminen on myös huono-osaisuuden lievittämisen edellytys.

Institutionaalisten rakenteiden uudistamisen lisäksi kirja herättää pohtimaan runsautta ja hyvinvointia huono-osaisuuden kolikon käänköpuolena. Esimerkiksi käy yksinasumisen yleistymisen pysyvänä elämäntapana. Vaurastuminen on mahdollistanut tämän kehityksen, mutta toisaalta yksinasuvat ovat alttiimpia kolhuille sekä resurssien ja subjektiivisten mittarein mitatuille hyvinvoinnin vajeille. Hyvinvoinnin kasvu mahdollistaa huono-osaisuuden näkyväksi tekemisen, lievittämisen ja vähentämisen, mutta luo myös jännitteitä ja huono-osaisuuden uusia kasvualustoja.

**ANNA SOFIA SALONEN
TEOL. MAIST., HELSINKI**